

Bijlage 6. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als cultuurhistorisch landschap van Gulpvallei met omgeving in Voeren (Remersdaal en Teuven)

Provincie: Limburg

Gemeente: Voeren, 2de afdeling, sectie A, 3de afdeling sectie A en B

Objectnummer: 4.03/73109/110.1

-

Dossiernummer: 4.001/73109/113.1

Omschrijving:

Gulpvallei met omgeving

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 21 DEC. 2017

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 27 juli 2017. Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO), het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) brachten een advies uit.

1.1.1.1. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) bracht op 1 september 2017 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Advies:

Het INBO heeft enkel een bemerking bij de kaarten van te beschermen 'historisch permanente graslanden' of HPG die horen bij de twee dossiers.

"Uit een analyse die we een tijd geleden maakten, blijkt inderdaad dat de aangeduide graslanden globaal bijna zeker steeds in graslandgebruik geweest zijn, maar het is voor interpretatie vatbaar of het dan ook gaat over "historisch permanent grasland" in de juridische betekenis.

In het Natuurdecreet staat een woordelijke definitie:

5° historisch permanent grasland : is een halfnatuurlijke vegetatie bestaande uit grasland gekenmerkt door het langdurige grondgebruik als graasweide, hooiland of wisselweide met ofwel cultuurhistorische waarde, ofwel een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu wordt gekenmerkt door aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones;

Deze definitie wordt verduidelijkt aan de hand van de BWK karteringseenheden in het Besluit van de Vlaamse Regering 23.07.1998 tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbewoud en het natuurlijk milieu.

De opsomming van die karteringseenheden en hoe het INBO deze definitie in het verleden heeft toegepast vinden jullie in een knipsel in bijlage uit Vriens et al. (2011).

Daaruit blijkt dat een soortenarm permanent cultuurgrasland (hp) of combinaties van bijvoorbeeld hp + hp* (soortenrijk) niet geïnterpreteerd worden als zijnde HPG als deze percelen niet in faunistisch belangrijk gebied liggen.

In de betreffende kaarten bij de dossiers liggen deze soortenarme graslanden meestal wel in faunistisch belangrijk gebied en dan voldoen zij inderdaad aan de definitie van HPG. Maar er zijn toch nog heel wat percelen die daar (grotendeels) buiten liggen.

Misschien is het een optie om te spreken van 'blijvend grasland' i.p.v. van HPG omdat er in de aangeduide percelen ook hp-grasland en complexen van hp + hp* zonder faunabelang opgenomen zijn."

Antwoord:

HPG heeft in het onroerendergoedbesluit en in het ontwerp MB voor de landschapsbescherming volgende definitie:

historisch permanent grasland: een halfnatuurlijke vegetatie die bestaat uit grasland dat gekenmerkt wordt door het langdurig grondgebruik als graasweide, hooiland of wisselweide met cultuurhistorische waarde of met een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu meestal wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones;

De kaart Historisch permanente graslanden (HPG) is opgemaakt volgens de HPG-definitie in het onroerendergoeddecreet en staat los van de HPG-kaart vanuit de natuurwetgeving. De kaart

Historisch permanente graslanden (HPG) (bijlage 3.2 bij het MB) is opgemaakt op basis van de bestaande graslanden (orthofoto 2016) en teruggaand tot de kaart van 1960. De tussenperiode is aan de hand van de topokaarten van 1981, 1989 en 1999 en de orthofoto's van 1971, 2009, 2013-2015 gecontroleerd. Deze verschillende tijdslagen gaven een zeer stabiel beeld. De percelen die ingetekend zijn als historisch permanent grasland zijn minstens sinds 1960 in graslandgebruik.

De kaart Historisch permanente graslanden (bijlage 3.2 bij het MB) is gekoppeld aan voorschrift art. 5. 13° a) van het ministerieel besluit dat het scheuren van deze graslanden toelatingsplichtig maakt.

De term Historisch Permanent Grasland (HPG) wordt gebruikt in diverse wetgevingen, onder meer rond natuurbehoud, landschapszorg, mestuitrijding, bodembescherming, enz.

De definitie die opgenomen is in het Natuurdecreet (art. 2, 5° van het decreet van 21/10/1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu) wordt anders gebruikt dan de HPG-definitie binnen het onroerendergoeddecreet. Het INBO verwijst voor het toewijzen van deze bestemming indicatief naar de karteringseenheden van de Biologische Waarderingskaart (BWK). Enkele permanente graslanden met expliciete (cultuur)historische waarde(n) kunnen hieronder niet gevat worden. Nochtans bevat de bestaande definitie wel een kruisverwijzing naar de eventuele cultuurhistorische waarde verbonden aan permanente graslanden.

Binnen het onroerendergoeddecreet is een HPG een halfnatuurlijke vegetatie bestaande uit grasland dat gekenmerkt door een langdurig gebruik als grasland met een natuurwaarde en wetenschappelijke waarde omwille van bijzondere abiotische condities of biotische kenmerken of met een cultuurhistorische waarde.

'Langdurig gebruik': voor de tijdsdiepte van HPG wordt een continu graslandgebruik van minimaal 50 jaar verondersteld. Voor verificatie kan actueel gerefereerd worden naar de historische luchtfotoreeksen en kaarten. Een kortstondige onderbreking (bv. een jaar akker of scheuren en herinzaaien) met herstel nadien doet geen afbreuk aan het HPG.

'HPG' kan niet vervangen worden door 'blijvend grasland' omdat dit een term uit het landbouwbeleid is die hier niet van toepassing is.

Conclusie:

Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.1.2. Agentschap voor Natuur- en Bos (ANB)

Het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) bracht op 12 september 2017 een ongunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Advies:

ANB stelt vast dat het voorstel tot voorlopige bescherming als cultuurhistorisch landschap in strijd is met het Besluit van de Vlaamse Regering tot aanwijzing van de speciale beschermingszone 'BE2200039 Voerstreek' en tot definitieve vaststelling van de bijhorende instandhoudingsdoelstellingen en prioriteiten van 23.04.2014 en met het natuurdecreet. ANB is bereid om met respect voor de IHD-doelstellingen zo maximaal mogelijk ruimte te laten voor het voorstel tot bescherming van het cultuurhistorische landschap. ANB wenst in overleg te gaan om tot een gebiedsgerichte visie te komen.

Antwoord:

De voorlopige bescherming als cultuurhistorisch landschap staat verder overleg en verdere visievorming niet in de weg. De visie van het ontwerp tot landschapsbescherming dient later (op perceelsniveau) inderdaad te worden afgestemd met de instandhoudingsdoelstellingen. Hierbij dienen zowel de instandhoudingsdoelstellingen als de erfgoeddoelstellingen maximaal mogelijk gemaakt te worden. Dit kan verfijnd worden in het proces van de zoekzones en managementplannen en binnen (geïntegreerde) beheersplannen.

Conclusie:

Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.1.3. Vlaamse Landmaatschappij (VLM)

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) bracht op 12 september 2017 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Advies:

De VLM vraagt om rekening te houden met de komende conclusies van het plattelandsonderzoekproject "Versterken van streekidentiteit via landbouw, natuur, erfgoed en toerisme in Voeren". In een deelrapport van het INBO wordt de 'Sociale waardering van het Voerense landschap' uitgebreid beschreven (Thoonen M., Demeyer R., De Smet L. en Turkelboom F. 2017). Op basis van de onderzoeksresultaten kwam de projectgroep tot de conclusie dat het behoud van de familiale rundveesector cruciaal is om het typische landschap in Voeren te bewaren. Deze sector is namelijk de belangrijkste drager van het Voerense landschap, maar tegelijkertijd ook de meest kwetsbare. Voorlopige conclusies focussen op een marktmodel enerzijds (ontwikkeling van alternatieve waardeketens voor de melkveehouderij in Voeren) en een overheidsmodel anderzijds (alternatief beleidsinstrumentarium en samenwerkingsverbanden voor Voeren).

Er is momenteel een lokale grondenbank actief in Voeren en er worden in de twee voorgestelde beschermingsgebieden ook reguliere beheerovereenkomsten met landbouwers afgesloten. Na de oplevering van het plattelandsonderzoek kijkt VLM welk nazorg-traject kan opgezet worden vanuit onze eigen werking (o.a. beheerovereenkomsten en mogelijkheden vanuit het decreet betreffende de landinrichting) en onze kerntaken.

Antwoord:

Het doorvertalen van de aanbevelingen van het plattelandsonderzoekproject naar de praktijk is een grote uitdaging voor de komende tijd. Onroerend Erfgoed wil hier graag aan meewerken.

We bekijken onder andere of er een proefproject van een geïntegreerd (natuur en erfgoed)beheerplan kan worden opgestart binnen de ontwerpafbakening van één van de te beschermen landschappen. Het complementair inzetten van andere instrumenten, zoals beheersovereenkomsten of maatregelen uit het decreet landinrichting, is eveneens aangewezen.

Onroerend Erfgoed is uiteraard bereid om rekening te houden met de besluiten van het genoemde plattelandsonderzoek. De doelstellingen van het onderzoeksproject en van voorliggend beschermingsdossier sporen samen: het behoud van de familiale rundveesector draagt bij tot de instandhouding van het Voerense landschap.

Conclusie:

Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.1.4 Departement en overige agentschappen

Het departement noch de overige agentschappen brachten een advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 27 juli 2017. Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 27 juli 2017. Het departement Landbouw en Visserij bracht een advies uit.

1.1.3.1 Departement Landbouw en Visserij

Het departement Landbouw en Visserij bracht op 14 september 2017 een ongunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Advies:

1. HAG: Voor de delen van de gebieden die in HAG (Herbevestigd Agrarisch Gebied) gelegen zijn dienen de omzendbrieven HAG RO/2005/01 en RO/2010/01 gerespecteerd te worden. Dit betekent o.a. dat het vastgelegde agrarisch gebied binnen het ruimtelijk beleid niet gedifferentieerd wordt in functie van teelten. Het is aangewezen dat alle andere initiatieven binnen deze gebieden getoetst worden aan de ruimtelijke doelstellingen voor samenhangende landbouwgebieden en de hoofdfunctie landbouw van de gebieden met agrarische bestemming en de kwantitatieve opties die hiervoor genomen worden. Zij kunnen geen afbreuk doen aan de ruimtelijk-functionele samenhang van de agrarische macrostructuur.
2. Houtige beplantingen: De erfgoedelementen (*o.a. houtige beplantingen, zoals hagen, houtkanten, knotbomenrijen*), die momenteel aanwezig zijn in deze cultuurhistorische landschappen worden in art. 2 van beide MB's omschreven. In art. 3 met de beheerdoelstellingen staat vermeld dat het doel is om de aanwezige erfgoedelementen te vrijwaren en te versterken. Voor wat betreft houtkanten, hagen en knotbomenrijen kan het Departement Landbouw en Visserij akkoord gaan met het behoud van de totale lengte hiervan, indien de exacte locatie – in overleg met betrokken landbouwers – kan wijzigen. Hiermee bedoelen we dat sommige houtige beplantingen, die vanuit landbouwkundig standpunt minder goed of slecht gelegen zijn, in overleg verplaatst

moeten kunnen worden naar beter gelegen locaties. Indien de locatie van nieuwe houtige beplantingen bepaald wordt (*bvb. in een geïntegreerd (natuur)beheersplan*), na overleg met en met akkoord van betrokken landbouwers en indien de aanplant op een vrijwillige basis gebeurt, is ook een versterking van deze erfgoedelementen binnen deze cultuurhistorische landschappen aanvaardbaar voor het Departement Landbouw en Visserij.

3. Beheersplan: Het Departement Landbouw en Visserij adviseert om bij de opmaak van een geïntegreerd (natuur)beheersplan de landbouwsector en –administratie voldoende te betrekken. Een groot gedeelte van deze beide cultuurhistorische landschappen is immers gelegen in agrarisch gebied en/of in professioneel landbouwgebruik. De gedragenheid van het plan bij de lokale landbouwsector die uiteindelijk voor een belangrijk deel zal instaan voor het onderhoud van het landschap is cruciaal voor het welslagen van de beheerdoelstellingen.
4. Historisch permanent grasland (HPG): Op de kaart in bijlage 3.2 van het MB staan de historisch permanente graslanden weergegeven. Deze kaart werd opgemaakt op basis van de bestaande graslanden (orthofoto 2016) en teruggaand tot de kaart van 1960. De tussenperiode is aan de hand van de topokaarten van 1981, 1989 en 1999 en de orthofoto's van 1971, 2009, 2013-2015 gecontroleerd. De percelen die ingetekend zijn als historisch permanent grasland zijn minstens sinds 1960 in graslandgebruik. Het Departement Landbouw en Visserij kan echter niet akkoord gaan met deze manier van afbakenen van HPG. Immers, indien een perceel sinds 1960 in graslandgebruik is, is dit nog geen bewijs dat het werkelijk om een HPG gaat, zijnde *"een halfnatuurlijke vegetatie bestaande uit grasland gekenmerkt door het langdurige grondgebruik als graasweide, hooiland of wisselweide met ofwel cultuurhistorische waarde, ofwel een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu wordt gekenmerkt door aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones"*, zoals gedefinieerd in art. 2, 5° van het Natuurdecreet. Dergelijke afbakening van HPG dient te gebeuren door middel van veldbezoeken op basis van objectieve, onweerlegbare wetenschappelijke criteria en na een openbaar onderzoek, specifiek voor HPG (*cfr. Beslissing Vlaamse Regering van 2015 i.v.m. kaart poldergraslanden in landbouwstreek De Polders*).

Op basis van de gegevens (LIS 2015) waarover wij beschikken, stellen we vast dat een aantal percelen van bijlage 3.2 alleszins momenteel geen historisch permanent grasland zijn. Gezien de juridische consequenties van een aanduiding in dit MB van historisch permanent grasland voor betrokken landbouwers die deze percelen in landbouwgebruik hebben, wenst het Departement Landbouw en Visserij te wijzen op het belang van de juistheid van de kaart in bijlage 3.2. Deze kaart in bijlage 3.2 dient dan ook geschrapt te worden uit het MB.

Het Departement Landbouw en Visserij wenst hierbij op te merken dat de term "historisch permanent grasland" een geladen term is, gezien de mogelijke gevolgen voor landbouw, zeker indien er een geïntegreerd (natuur)beheersplan (zie art. 3, §1,2°) wordt opgemaakt voor deze cultuurhistorische landschappen. Gelet op het feit dat het een geïntegreerd plan betreft, is het wenselijk de terminologie zo duidelijk mogelijk te houden. Daar waar enkel het behoud van het landschap wordt nagestreefd, zonder aanwezigheid van waardevolle natuurgrassen, kan geopteerd worden om niet de term historisch permanent grasland te gebruiken maar bijvoorbeeld eerder een overdruk van 'historisch weidegebied'. In art. 5 van het MB staat immers bepaald dat de historisch permanente graslanden binnen dit cultuurhistorisch landschap enkel gescheurd mogen worden (met inbegrip van frezen en doorzaaien van grasland) na toelating.

Dit zijn dus strengere bepalingen dan in de huidige situatie binnen HAG, waarbij deze toelating niet nodig is. Het Dept. Landbouw en Visserij kan er dan ook niet mee akkoord gaan dat er binnen HAG een toelating zou nodig zijn voor het scheuren van historisch

permanente graslanden. Een economisch rendabele graslanduitbating van deze percelen in een gebied waarvoor de Vlaamse Regering duidelijk de hoofdfunctie landbouw heeft vooropgesteld, moet immers steeds mogelijk blijven. En daarvoor moet het vernieuwen (en dus scheuren) van grasland steeds - zonder toelating - kunnen. Het Dept. Landbouw en Visserij kan er ook niet mee akkoord gaan dat er binnen HAG een toelating zou nodig zijn voor het omzetten van historisch permanent grasland naar akkerland. Dit is immers in tegenspraak met de omzendbrief HAG, waarin bepaald staat dat het HAG niet gedifferentieerd wordt in functie van teelten. De vrijheid van teeltkeuze dient gegarandeerd te zijn in HAG. Het beperken van de teeltkeuze zou zeker binnen HAG enkel kunnen aanvaard worden in het kader van een beheerplan dat door alle betrokken partijen wordt aanvaard.

Het Dept. Landbouw en Visserij kan op dit ogenblik niet inschatten hoe soepel toelatingen voor het scheuren van historisch permanent grasland binnen HAG verleend zullen worden en of een economisch rendabele graslanduitbating zal passen in het nog op te maken geïntegreerd (natuur)beheersplan. Het Dept. Landbouw en Visserij adviseert dan ook om art. 5, 13° van het MB als volgt aan te passen : *"Voor de volgende handelingen aan het beschermde cultuurhistorisch landschap moet een toelating worden aangevraagd : ...13° voor graslanden, gelegen buiten herbevestigd agrarisch gebied (HAG), die geen huiskavel zijn : het scheuren van grasland, of het omzetten van grasland in akkerland van : a) historisch permanent grasland ...".*

Indien bovenstaande voorwaarden niet gerespecteerd worden, dan adviseert het Dept. Landbouw en Visserij om het volledige HAG gebied uit het cultuurhistorisch landschap te schrappen. Beperkingen op de teeltvrijheid kan enkel aanvaard worden als onderdeel van een vrijwillig en door de landbouwers goedgekeurd en onderhandeld beheerplan.

Ook historisch permanente graslanden in agrarisch gebied, die huiskavel zijn (binnen of buiten HAG) dienen steeds gescheurd te kunnen worden. Op de kaart in bijlage 3.2 van deze beide cultuurhistorische landschappen staan verschillende huiskavels als 'historisch permanent grasland' afgebakend (zie bvb. gearceerde percelen - 'directe bedrijfsweide' - op onderstaande kaart Gulpvallei).

Art. 3 §2, 3°: In dit artikel staat dat het verplicht is om *grasland*, door maaien en/of begrazen te onderhouden en in stand te houden. Het Departement Landbouw en Visserij gaat ervan uit dat hiermee *historisch permanent grasland* bedoeld wordt. Dit artikel dient dan ook op die manier aangepast te worden.

5. Erosiegevoelige percelen: Voor wat betreft art. 3 §1, 4° *'aangepast bodembeheer op erosiegevoelige percelen'* wenst het Dept. Landbouw en Visserij erop te wijzen dat hier de wettelijke bepalingen in het kader van de randvoorwaarden verzamelaanvraag gelden en ook het gemeentelijk erosiebestrijdingsplan de nodige oplossingen kunnen bieden.
6. Hoevegebouwen, waarvan het belang voor het landschap is aangetoond: In art. 3 §2, 1° wordt volgende verplichting vermeld: *'het is verplicht om constructies en structuren in het landschap, zoals bruggen, duikers, stuwen, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, grachten, waterlopen, taluds, oude wegen, hekkens, veldkapellen, hoevegebouwen, stallingen en andere constructies waarvan het belang voor het landschap is aangetoond te onderhouden en in stand te houden; '* De zinsnede *'waarvan het belang voor het landschap is aangetoond'* is een vage omschrijving. Het Departement Landbouw en Visserij vraagt om hier een duidelijker omschrijving te geven : worden hiermee de hoevegebouwen en stallingen die in art. 2, §2 staan opgesomd als "gebouwen met erfgoedwaarden" bedoeld ? Het Departement Landbouw en Visserij wenst in dit kader ook te verwijzen naar het *'Afwegingskader voor actieve Landbouwbedrijven in beschermd erfgoed'*, waarbij ook de economische waarde en landbouwgebruikswaarde van landbouwbedrijven in de afweging meegenomen wordt.
7. Gulpvallei met omgeving in Voeren (Remersdaal en Teuven):
 - a. Het voorgestelde cultuurhistorisch landschap 'Gulpvallei met omgeving in Voeren' is voor ongeveer de helft in landbouwgebruik (graslanden, akkers, voedergewassen) en er zijn een 7-tal landbouwbedrijfszetels met bijhorende

huiskavels gelegen binnen dit gebied. Een gedeelte van dit gebied is gelegen in HAG. Het Dept. Landbouw en Visserij adviseert om het HAG-gebied in de omgeving van het Kloosterhof in Teuven, gezien de ligging als een uitstulping aan de westzijde van het cultuurhistorisch landschap en langs 3 zijden omgeven door HAG met intensief professioneel landbouwgebruik (vnl. graslanden), en gezien de hoge landbouwkundige waarde van dit gebied niet op te nemen binnen de contour van het cultuurhistorisch landschap (*rode arcering = contour cultuurhistorisch landschap*).

- b. BIJLAGE 4 – bosuitbreiding: Op de kaart van bijlage 4 van het MB staan de gebieden met actueel bos of gewenste bosuitbreiding binnen zoekzones voor instandhoudingsdoelstellingen. Deze gebieden zijn grotendeels gesitueerd op gronden die niet in landbouwgebruik zijn, met uitzondering van één gebied met zonevreemde landbouw (grasland en akker) dat volledig omringd is door actueel bos en in habitatrichtlijngebied gesitueerd is. Het Departement Landbouw en Visserij kan – gezien de ligging van deze percelen – dan ook akkoord gaan met deze bosuitbreiding, mits voor deze percelen in landbouwgebruik de bepalingen uit de pachtwet of uit een andere overeenkomst gesloten met de gebruiker van het perceel gerespecteerd worden.

- 8. Conclusie: Het Departement Landbouw en Visserij ondersteunt de doelstelling van het cultuurhistorisch landschap, nl het behoud van zoveel mogelijk grasland en kleine landschapselementen, doch is van oordeel dat de door het MB opgelegde beperkingen te verregaand zijn om generiek op te nemen. Dit neemt niet weg dat de doelstellingen wel meer concreet kunnen vertaald worden in een beheerplan dat opgemaakt is op maat van de uiteindelijke beheerder die zelf mee kan bepalen welke beperkingen er inpasbaar kunnen zijn in zijn bedrijvigheid. Het Departement Landbouw en Visserij heeft met dit MB te weinig garanties dat er flexibel en op maat kan omgesprongen worden met het graslandbeheer en vreest dat de beperkingen die nu enkel gelden vanuit de natuurwetgeving, onverkort door de bescherming als cultuurhistorisch landschap, in heel de gebiedscontour zullen worden overgenomen, hetgeen absoluut niet altijd wenselijk is binnen het HAG. Daarom formuleert het Departement Landbouw en Visserij een ongunstig advies i.v.m. de bescherming als cultuurhistorisch landschap voor de 'Gulpvallei met omgeving in Voeren (Remersdaal en Teuven)' onder de voorgestelde voorwaarden.

Het Departement Landbouw en Visserij is vragende partij om verder na te denken over de concretisering van een beschermd landschap voor deze regio waarin de generieke beperkingen een gangbare landbouwwitbating, zeker in HAG, toelaten maar waar op basis van beheercontracten mogelijks verder kan gegaan worden a rato van de inpasbaarheid van de beperkingen in de bedrijfsvoering van de gebruiker van de percelen. Het huidige voorliggende ontwerp voldoet hier echter niet aan.

Antwoord:

- 1. De omzendbrief HAG RO/2005/01 bepaalt dat er in de herbevestigde agrarische bestemmingen een vrijheid van teeltkeuze geldt met uitzondering van de reeds geldende beperkingen of mogelijkheden met betrekking tot historisch permanente graslanden zoals opgenomen in het decreet natuurbehoud en het decreet landschapszorg. Het decreet op de landschapszorg is opgevolgd door het Onroerenderfgoeddecreet. Een bescherming als cultuurhistorisch landschap is geen planningsinstrument en wijzigt niets aan de van kracht zijnde mogelijkheden op vlak van ruimtelijke ordening binnen herbevestigd agrarisch gebied. De omzendbrief RO/2010/01, die de omzendbrief van RO/2005/01 vervangt, vermeldt geen richtlijnen omtrent het ruimtelijk differentiëren van teelten binnen het ruimtelijk beleid.

2. Het wijzigen van erfgoedelementen, zoals houtige beplantingen, is toelatingsplichtig. Een landschapsbescherming is geen bevestiging van het landschap. Een bepaalde landschapsdynamiek blijft mogelijk. De kaart met de erfgoedelementen is er ter verduidelijking. Verschillende delen van Voeren zijn uitzonderlijk rijk aan allerlei landschapselementen. Het algemeen beeld hiervan dient behouden te blijven. Sommige elementen zijn niet verplaats- of vervangbaar, andere zijn dit wel. Bepaalde elementen kunnen in overleg (na het aanvragen van een toelating of vergunning of via een (geïntegreerd) beheerplan) mogelijk verplaatst worden als dit in overeenstemming is met de bedrijfsvoering, de erfgoedwaarde van het element op zich en de algemene visie op het gebied.
3. Onroerend Erfgoed adviseert om voor (delen van) het te beschermen cultuurhistorisch landschap (geïntegreerde) beheerplannen op te maken. Zie ook art. 3§1.2°: 'voor het beschermde gebied wordt best een beheersplan opgesteld. Dit kan worden uitgebreid met een geïntegreerd (natuur)beheersplan. Een beheersplan zorgt er voor dat de langetermijnvisie geconcretiseerd wordt door te detailleren waar en wanneer gedurende een periode van twintig jaar werkzaamheden nodig zijn'. Dit in overleg met de betrokken eigenaars en gebruikers. Bij verschillende gebieden zullen ook de individuele landbouwers en de landbouwadministratie betrokken partij zijn.
4. Het betreft geen historisch permanent grasland (HPG) zoals bepaald in het natuurdecreet (de methodiek van de poldergraslanden staat hier dus los van), maar HPG zoals bepaald in het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 (art 6.2.6). Dit HPG is op basis van criteria (luchtfoto's en historische kaarten) en op basis van terreinbezoeken geanalyseerd en ter verduidelijking op een kaart in bijlage bij het MB weergegeven. Deze kaart komt in openbaar onderzoek na de voorlopige bescherming. In het openbaar onderzoek kan iedereen opmerkingen of bezwaren melden.

Het advies geeft aan dat een aantal percelen o.b.v. het LIS 2015 geen HPG zouden zijn. Er worden echter geen percelen opgesomd, zodat dit niet kan worden geverifieerd.

De term 'historisch weidegebied' is niet voldoende dekkend, omdat het ook over hooiland of hooiland met nabegrazing kan gaan. Onroerend Erfgoed volgt de vraag van het departement Landbouw en Visserij naar een duidelijk onderscheid tussen HPG volgens het natuurdecreet en volgens het erfgoeddecreet. Daarom is de HPG volgens het onroerend erfgoeddecreet op een plan verduidelijkt.

In een geïntegreerd beheersplan worden er soms bijkomende beheersmaatregelen bepaald. De uitvoering ervan is op vrijwillige basis. Er kunnen in het beheersplan bijkomende of aangepaste zaken bepaald worden omtrent het behoud en beheer van HPG.

Zoals eerder aangegeven onder punt 1 zijn er binnen HAG geen bepalingen omtrent een beperking van teeltkeuze binnen gebieden met historisch permanente graslanden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet. Een bescherming van een cultuurhistorisch landschap wijzigt geen bestemmingen en is geen planningsinstrument. Het wijzigt niets aan de van kracht zijnde mogelijkheden op vlak van ruimtelijke ordening binnen HAG. De omzendbrief RO/2010/01, die de omzendbrief van RO/2005/01 vervangt, vermeldt geen richtlijnen omtrent het ruimtelijk differentiëren van teelten binnen het ruimtelijk beleid.

Binnen HAG kan er onroerend erfgoed worden beschermd. Er liggen verschillende beschermde cultuurhistorische landschappen, monumenten, dorpsgezichten, ... in HAG. Een beschermd landschap maakt een landbouwuitleiding niet onmogelijk. Het is echter niet de bedoeling om zonder afwegingen graslanden te scheuren.

Art. 3 §2, 3°: Dit gaat niet enkel over HPG maar ook over overig grasland in de groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden, valleigebieden, brongebieden, agrarische gebieden met ecologisch belang, agrarische gebieden met bijzondere waarde, natuurontwikkelingsgebieden, gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen met als overdruk

overstromingsgebied, wachtbekkens en militaire domeinen, ontginningsgebieden die een van de bestemmingen, vermeld in dit artikel, als nabestemming hebben, op de plannen van aanleg en de ruimtelijke uitvoeringsplannen met toepassing van de VCRO. Deze omschrijving dient dus niet aangepast te worden.

5. Dit wordt bepaald.
6. Het gaat inderdaad om de hoevegebouwen die in Art. 2, §2, 4° 'Gebouwen en bebouwde sites met erfgoedwaarde, met inbegrip van de bijhorende (moes)tuinen, parken en erven' staan opgesomd. De zin bij art. 3 §2, 1° wordt aangepast tot: 'het is verplicht om constructies en structuren in het landschap, zoals bruggen, duikers, stuwen, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, grachten, waterlopen, taluds, oude wegen, hekkens, veldkapellen, hoevegebouwen (zoals opgesomd in art. 2, §2), stallingen en andere constructies waarvan het belang voor het landschap is aangetoond te onderhouden en in stand te houden'.
7.
 - a. Het betreft het Kloosterhof en omgeving. Het gebied heeft een hoge erfgoedwaarde, is deel van het vastgesteld landschapsatlasrelict 'Vallei van de Gulp bij Teuven' en is deels beschermd dorpsgezicht 'Hoeve Kloosterhof: omgeving'. De tijdsdieptekaart (bijlage 7, kaart 10 en 11) toont de historische waarde aan van de historisch permanente graslanden die reeds in de 18de eeuw een bodemgebruik als grasland kenden. Het gebied bevat landschapselementen zoals meidoornhagen, hoogstamboomgaarden, bronnen en bronpoelen. Het sluit ruimtelijk aan bij de Gulpvallei. De aanwezigheid van HAG in de omgeving heeft geen invloed op de beschermingswaardigheid van het gebied.
 - b. De kaart bijlage 4 met het plan voor beheersdoelstellingen voor gebieden binnen de zoekzones voor instandhoudingsdoelstellingen toont de mogelijke zones voor bosuitbreiding. Dit is een afweging die op gebiedsniveau dient te gebeuren. Vanuit de cultuurhistorische landschapsbescherming wordt niet actief aan bosuitbreiding gedaan. De beheerder dient pachtwetgevingen of andere overeenkomsten te respecteren.
8. Na de definitieve bescherming kunnen (al dan niet geïntegreerde) beheersplannen worden opgemaakt op vrijwillige basis. De doelstellingen worden op dat moment in beheeracties doorvertaald. Het behoud van de historisch permanente graslanden is een belangrijke doelstelling van de cultuurhistorische landschapsbescherming. Er zal met de landbouwsector en met individuele landbouwers overlegd worden hoe dit best in de praktijk wordt aangepakt.

Conclusie:

Het advies heeft invloed op het ministerieel besluit. Het ministerieel besluit is als volgt aangepast:

- De zin bij art. 3 §2, 1° wordt aangepast tot: 'het is verplicht om constructies en structuren in het landschap, zoals bruggen, duikers, stuwen, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, grachten, waterlopen, taluds, oude wegen, hekkens, veldkapellen, hoevegebouwen (zoals opgesomd in art. 2, §2), stallingen en andere constructies waarvan het belang voor het landschap is aangetoond te onderhouden en in stand te houden'.

1.1.3.2 Overige agentschappen

De overige agentschappen brachten geen advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Voeren

Het advies werd gevraagd op 27 juli 2017.

Het college van Burgemeester en Schepenen van Voeren bracht op 17 augustus 2017 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

A. Aanbevelingen

- 1) De passage (pagina 6/41) "*op de oostelijke sedimentatiegrens van de pleistocene Maas in Altenbroek en Schophemerheide komt leem vermengd met kwartsgrind voor*" lijkt niet te slaan op de vallei van de Gulp en dient o.i. als zodanig geschrapt te worden.

Antwoord: Deze zin staat hier niet op zijn plaats en wordt geschrapt.

- 2) (pagina 11/41) 1.2.2.2 "*de zijvallei van de Teuvenbeek wordt gekenmerkt door een stelsel van drie bronnen waarvan er twee tot drie poelen worden opgestuwd*". Ontbreekt er in deze zin geen woord om het te laten begrijpen door niet-specialisten?

Antwoord: Deze zin wordt herschreven tot: 'De zijvallei van de Teuvenbeek wordt gekenmerkt door een stelsel van drie bronnen. Twee bronnen worden opgestuwd via drie poelen.'

- 3) Bij foto 51 van Hoeve Middelhof staat er verkeerdelijk "hoeve Middelhof Bounder". Bounder is niet nodig (ligt immers verderop)

Antwoord: Dit wordt tekstueel aangepast.

- 4) Bij foto 101 is er een tikfoutje Teuverbeek moet worden Teuvenbeek

Antwoord: Dit wordt tekstueel aangepast.

- 5) pagina 29/41 - eerste deel: er wordt verwezen naar heiderelicten in Schophem. Hoort ons inziens niet op deze plaats

Antwoord: Het deel van zin 'zoals in Schoppem' wordt geschrapt en wordt 'Op bepaalde stukken komen zones met heiderelicten voor.'

- 6) pagina 33/41: verwijzing naar kasteel Altenbroek en Commanderie Sint-Pieters-Voeren is niet nodig. Vallen buiten dit deel van erfgoedgebied.

Antwoord: Het deel van zin met verwijzing naar kasteel Altenbroek en Commanderie Sint-Pieters-Voeren wordt geschrapt. De zin wordt 'Kastelen en hun bijhorende parken zijn belangrijke te vrijwaren erfgoedbakens binnen het landschap van Voeren.'

- 7) Pagina 34/41 eerste alinea: het deel over Alsbos, Veursbos en Vrouwenbos-Stroevenbos behoort niet tot het voorliggende gebied.

Antwoord: Het deel van zin '(onder meer Alserbos, Veursbos en Vrouwenbos-Stroevenbos)' wordt geschrapt. De zin wordt 'De vaak op kalkgrond gelegen continentale bossen en de bossen

op de cuesta's moeten behouden blijven als structuurbepalende natuur- en landschapselementen.'

- 8) Pagina 11/14, onder m) zichten, laatste zin "op het omliggende cultuurhistorische landschappen open houden". "het" dient te vervallen voor de leesbaarheid

Antwoord: Dit wordt tekstueel aangepast.

- 9) Pagina 12/14 van het Ministerieel besluit 9° c): de zin "aansluiting bij sommige bestaande boscomplexen lokaal aan bosuitbreiding worden gedaan" is onduidelijk wegens het waarschijnlijk ontbreken van een woord.

Antwoord: De zin wordt aangepast tot 'Aansluitend bij sommige bestaande boscomplexen kan lokaal aan bosuitbreiding worden gedaan'.

B. "Inhoudelijk dossier en MB 'Gulpvallei met omgeving':

Het college geeft aan zich te kunnen vinden in de omschrijving van het gebied, de evaluatie van de erfgoedwaarden, de motivering van het type bescherming, de motivering van de afbakening. In het advies worden de juridische toestand, beheersvisie, bijzondere voorschriften en toelatingsplichtige handelingen opgesomd."

Antwoord: Hiervan wordt akte genomen.

Adviesbepalingen

De gemeente geeft aan dat het beschermingsdossier in overeenstemming is met het structuurplan (GRS). De gemeente wil zorg dragen voor het landschap.

Bepaalde landbouwers, vaak van buiten Voeren, hebben geen band met het landschap en werken vooral landbouweconomisch gedreven (schaalvergroting). De gemeente Voeren vraagt de landschapsbescherming aan om de landbouwontwikkelingen meer te kunnen sturen op een landschappelijk verantwoorde wijze. Landbouw dient op maat lokaal verankerd te worden volgens het draagvlak van het gebied.

Dit landschap heeft een hoog toeristisch potentieel. De authenticiteit lokt mensen die het landschap willen beleven. Landbouwers kunnen zich deels in deze richting oriënteren. Het gemeentebestuur wil iedereen die wil meewerken aan het landschapsbeheer ondersteunen.

Tijdens het openbaar onderzoek krijgt iedereen de kans om te reageren op het beschermingsvoorstel.

Slotadvies

De gemeente Voeren onderschrijft de beheersvisie bestaande uit beheersdoelstellingen, bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed en toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend erfgoed.

Het advies voor de voorlopige bescherming als cultuurhistorisch landschap is gunstig.

De gemeente Voeren wenst verder samen te werken aan het behoud van landschappen, kleine landschapselementen (ook particuliere), kruisjes, vergezichten, holle wegen, hagen, houtkanten, hoogstamboomgaarden, knotbomen, diverse solitaire en gegroepeerde bomen, veekeringen, enz. Het zijn allemaal elementen met archeologische, esthetische, historische, technische, ruimtelijk-structurende, volkskundige en/of wetenschappelijke waarde(n).

De gemeente wijst op het educatieve potentieel van het dossier omtrent het Voerense landschap voor het lokale onderwijs maar ook voor lerarenopleidingen e.d.."

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- Inhoudelijk dossier pagina 20: 1.2.2.11. Archeologie: Deze zin wordt toegevoegd: 'In de bossen kunnen zich nog resten van WOII-loopgraven bevinden.'
- Inhoudelijk dossier pagina 6: De zin "*op de oostelijke sedimentatiegrens van de pleistocene Maas in Altenbroek en Schophemerheide komt leem vermengd met kwartsgrind voor*" wordt geschrapt.
- Inhoudelijk dossier pagina 11: De zin "*de zijvallei van de Teuvenbeek wordt gekenmerkt door een stelsel van drie bronnen waarvan er twee tot drie poelen worden opgestuwd*" wordt herschreven tot: 'De zijvallei van de Teuvenbeek wordt gekenmerkt door een stelsel van drie bronnen. Twee bronnen worden opgestuwd via drie poelen.'
- Fotoregistratie bijlage 5 bij het MB: foto 51: 'Bouder' wordt geschrapt in het onderschrift. Verschillende foto-onderschriften: 'Teuverbeek' wordt 'Teuvenbeek'.
- Inhoudelijk dossier pagina 29: In de wetenschappelijke waarde wordt de verwijzing naar Schophem geschrapt in de zin over de heiderelicten.
- Inhoudelijk dossier pagina 33: Het deel van zin met verwijzing naar kasteel Altenbroek en Commanderie Sint-Pieters-Voeren wordt geschrapt. De zin wordt 'Kastelen en hun bijhorende parken zijn belangrijke te vrijwaren erfgoedbakens binnen het landschap van Voeren.'
- Inhoudelijk dossier pagina 34: Het deel van zin '(onder meer Alserbos, Veursbos en Vrouwenbos-Stroevenbos)' wordt geschrapt. De zin wordt 'De vaak op kalkgrond gelegen continentale bossen en de bossen op de cuesta's moeten behouden blijven als structuurbepalende natuur- en landschapselementen.'
- Pagina 11 van het MB: m) zichten: 'het' wordt geschrapt. De zin wordt 'gerichte vista's vanuit kasteeldomeinen op het omliggende cultuurhistorische landschappen open houden'.
- Pagina 12 van het MB: 9° c): De zin wordt aangepast tot 'Aansluitend bij sommige bestaande boscomplexen kan lokaal aan bosuitbreiding worden gedaan'.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 27 juli 2017.

De VCOE bracht op 25 september 2017 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

1. "Artikel 1 van de ministeriële besluiten legt de voorlopige bescherming als cultuurhistorisch landschap van de 'Gulpvallei' in Voeren vast en somt de kadastrale percelen op die deel uitmaken van de te beschermen perimeters. In deze opsomming is een foutje is geslopen: de woorden 'Voeren onder de capakey' hebben geen betekenis en mogen geschrapt worden. De commissie stelt vast dat het twee zeer waardevolle en gaaf bewaarde cultuurlandschappen betreft en ondersteunt de bescherming.

Artikel 1 verwijst tevens naar het afbakeningsplan, het plan met aanduiding van de deelgebieden en de fotoregistratie die als bijlagen bij de beschermingsbesluiten werden gevoegd. De commissie vindt het positief dat de uitgestrekte landschappen worden opgedeeld in deelgebieden met name dal, hellingen en plateau. Deze opdeling maakt het mogelijk om per deelgebied beheersdoelstellingen op te maken. De ruime afbakening laat tevens toe een doordachte landschappelijke visie te ontwikkelen met aandacht voor de samenhang tussen de deelgebieden.

De commissie merkt op dat artikel 1 niet verwijst naar de diverse andere bijlagen die aan de ministeriële besluiten werden toegevoegd. Het betreft de plannen met aanduiding van de erfgoedelementen, de historisch permanente graslanden, de zichten, de beheersdoelstellingen en het fotoplan. De commissie erkent dat deze kaarten van belang zijn voor de onderbouwing en motivatie van het inhoudelijk dossier, maar stelt zich vragen bij de juridische implicaties van de opname van deze kaarten in bijlage bij het ministerieel besluit. In het bijzonder wat betreft het plan met aanduiding van de zichten, het plan inzake de historisch permanente graslanden (HPG- kaart) en het plan met aanduiding van de beheersdoelstellingen voor de gebieden binnen de zoekzones voor instandhoudingsdoelen Natura 2000 (IHD-kaart) is het voor de commissie onduidelijk welke rechtsgevolgen hieraan gekoppeld worden. Het ministerieel besluit geeft niet duidelijk aan of deze kaarten verordenend gelden, dan wel dienen ter ondersteuning van de interpretatie van de beheersdoelstellingen.

Aansluitend merkt de commissie op dat de aanduiding van de zichten op plan slechts indicatief is en voor interpretatie vatbaar. Het plan met zichten geeft bijvoorbeeld niet aan hoe ver elk zicht reikt. Verder is het zeer onduidelijk welke concrete elementen van het landschap (beeld)bepalend zijn voor elk zicht. Wat de HPG- en IHD-kaarten betreft is het onduidelijk op basis waarvan deze kaarten werden opgemaakt. De HPG-kaart komt bijvoorbeeld niet overeen met de kaart van (historisch) permanente graslanden in Geopunt. Voor de IHD-kaart is het onduidelijk of deze opgesteld werd op basis van erfgoeddoelstellingen, natuurdoelstellingen of geïntegreerde doelstellingen. Wat dat betreft benadrukt de commissie dat de concrete invulling van de beheersdoelstellingen en maatregelen (zoals exacte locaties voor o.a. bosuitbreiding, soortenkeuze, beheervorm, bestendigen van graslanden en landbouwactiviteiten,...) voor beide landschappen dient te gebeuren in samenspraak tussen erfgoed, natuur en landbouw. Met het oog op een dergelijke aftoetsing is het niet wenselijk om nu reeds een set van erfgoeddoelstellingen tot op perceelniveau cartografisch vast te leggen."

Antwoord:

De commissie stelt vast dat het twee zeer waardevolle en gaaf bewaarde landschappen betreft en ondersteunt de bescherming.

De woorden 'Voeren onder de capakey' worden geschrapt in het MB en vervangen door 'met capakey' zodat duidelijk is dat er met de capakey-structuur gewerkt wordt.

De opdeling in deelgebieden met beheersdoelstellingen per deelgebied is een werkbaar instrument. De VCOE wijst erop dat de ruime afbakening toelaat een doordachte landschappelijke visie te ontwikkelen met aandacht voor de samenhang tussen de deelgebieden.

Er wordt terecht opgemerkt dat artikel 1 niet verwijst naar de andere bijlagen bij het MB. Dit wordt aangevuld in artikel 1 met: De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd *'samen met een plan met de fotolocaties'*.

De kaart met de erfgoedelementen en met de zichten situeert geografisch de erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het cultuurhistorische landschap die in art. 2 § 2 worden opgesomd. Het plan met de historisch permanente graslanden (HPG- kaart) situeert ruimtelijk de historisch permanente graslanden die in art. 2 § 2 worden opgesomd. Het verduidelijkt tevens de beheersdoelstellingen in art.3 en hoort bij de opsomming van de toelatingsplichtige werken die in art. 5 13° worden benoemd.

Artikel 2 wordt aangevuld met:

'Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat erfgoedelementen. Een plan met de erfgoedelementen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat historisch permanent grasland. Een plan met de historisch permanente graslanden wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat verschillende zichten als erfgoedelement. Een plan met de zichten wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Het plan met de beheersdoelstellingen voor de gebieden binnen de zoekzones voor instandhoudingsdoelen Natura 2000 (IHD-kaart) situeert ruimtelijk de beheersdoelstellingen binnen deze gebieden, zoals omschreven in art.3.

Artikel 3 wordt aangevuld met:

'Er zijn voor het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap beheersdoelstellingen opgesteld. Voor de gebieden die binnen de zoekzones voor instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 vallen is een plan met de beheersdoelstellingen als bijlage bij dit besluit gevoegd.'

Het plan met de zichten is ondersteunend aan de opsomming van de zichten in het ministerieel besluit. Daar wordt het standpunt aangegeven en wordt er omschreven wat er wordt waargenomen. Een zicht is een samenhang van verschillende elementen op die plek zoals reliëf, beplantingen, bodemgebruik, erfgoedelementen,... Het standpunt en de reikwijdte wordt op het plan verduidelijkt. De zichten zijn gekarteerd zoals zichten gebruikelijk worden gekarteerd.

De kaart Historisch permanente graslanden (HPG) is opgemaakt volgens de HPG-definitie in het onroerenderfgoeddecreet en staat los van de HPG-kaart op Geopunt. De kaart bij het MB werd gemaakt op basis van de bestaande graslanden (orthofoto 2016) en teruggaand tot de kaart van 1960. De tussenperiode is aan de hand van de topokaarten van 1981, 1989 en 1999 en de orthofoto's van 1971, 2009, 2013-2015 gecontroleerd. Deze verschillende tijdslagen gaven een zeer stabiel beeld. De percelen die ingetekend zijn als historisch permanent grasland zijn minstens sinds 1960 in graslandgebruik.

De kaart Historisch permanente graslanden (bijlage 3.2 bij het MB) is gekoppeld aan voorschrift art. 5. 13° a) van het ministerieel besluit dat het scheuren van deze graslanden toelatingsplichtig maakt.

De term Historisch Permanent Grasland (HPG) wordt gebruikt in diverse wetgevingen, onder meer rond natuurbehoud, landschapszorg, mestuitrijding, bodembescherming, enz.

HPG heeft in het Onroerend Erfgoedbesluit en in het ontwerp MB voor de landschapsbescherming volgende definitie:

historisch permanent grasland: een halfnatuurlijke vegetatie die bestaat uit grasland dat gekenmerkt wordt door het langdurig grondgebruik als graasweide, hooiland of wisselweide met cultuurhistorische waarde of met een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu meestal wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones;

Binnen het erfgoeddecreet is een HPG een halfnatuurlijke vegetatie is bestaande uit grasland gekenmerkt door een langdurig gebruik als grasland met een natuurwaarde en wetenschappelijke waarde omwille van bijzondere abiotische condities of biotische kenmerken of met een cultuurhistorische waarde.

De IHD-kaart werd opgesteld aan de hand van een historisch-geografisch onderzoek en verduidelijkt de erfgoeddoelstellingen. Er wordt onderzocht hoe deze kunnen geïntegreerd worden met andere doelstellingen, zowel vanuit natuur als landbouw. Dit moet mogelijk worden binnen een landschapsvisie. Deze kaart is geen beheerplan en geen voorafname. Een (geïntegreerd) beheersplan kan best aansluitend worden opgemaakt.

2. "Artikel 2 van de ministeriële besluiten verwijst naar de erfgoedwaarden van de cultuurhistorische landschappen. De commissie erkent de esthetische, historische, technische, ruimtelijk- structurerende en wetenschappelijke waarde van beide landschappen. Wat betreft de archeologische waarde wijst de commissie erop dat de regelgeving niet voorziet hoe met het archeologisch erfgoed dat als monument, als stads-of dorpsgezicht of als landschap beschermd is, moet worden omgegaan in geval van toelatingsaanvragen (al dan niet vergunningsplichtig).

Artikel 2 beschrijft daarnaast de erfgoedkenmerken en -elementen van de cultuurhistorische landschappen. Deze worden gedetailleerd per deelgebied en per type erfgoed (gebouwen, kapellen, wegen, houtige beplantingen,...) opgesomd. Het is positief dat zowel landschappelijke, houtige, bouwkundige als archeologische erfgoedelementen worden meegenomen. Een geïntegreerde benadering van het aanwezige erfgoed in beide

gebieden stimuleert immers de verdere ontwikkeling van een geïntegreerde (beheers)visie voor het erfgoed.

Verder stelt de commissie vast dat in artikel 2 geen onderscheid wordt gemaakt tussen erfgoedelementen die meer of minder waardevol zijn. Beschermde items worden naast niet-beschermde items geplaatst, en zowel elementen uit de vastgestelde als uit de niet-vastgestelde inventarissen worden als erfgoedelement opgenomen. De commissie wees in eerdere adviezen evenwel op het belang van differentiatie tussen erfgoedelementen in functie van het beheer. Door ook minderwaardige elementen op te lijsten, worden deze elementen immers gevat door vergaande doelstellingen, voorschriften en toelatingsplichten. Dit is volgens de commissie niet wenselijk. De commissie vraagt aldus in artikel 2 een onderscheid aan te brengen tussen de meest en minder waardevolle erfgoedelementen.

Tot slot wijst de commissie op een aantal onduidelijkheden in artikel 2. Zo is er meermaals sprake van 'archeologische sites'. De commissie stelt evenwel vast dat in beide gebieden geen beschermd archeologisch erfgoed aanwezig is. Dit is verwarrend.

Antwoord:

Binnen het beschermde cultuurhistorische landschap zijn de beheersdoelstellingen (in situ bewaren en aangepast bodemgebruik voor archeologische sites), gebodsbepalingen en toelatingsplichtige werken van kracht. Tot de toelatingsplichtige werken behoren voorschriften omtrent bodemingrepen. Daarnaast is de archeologieregelgeving van kracht.

In het inhoudelijk dossier wordt in hoofdstuk '2.4 Juridische toestand' geduid wat de juridische statuten van het onroerend erfgoed zijn. Erfgoed moet niet eerst zijn vastgesteld om te worden beschermd. De inventaris houtige beplantingen is nog niet vastgesteld (met uitzondering van enkele elementen binnen recent delen van de vastgestelde landschapsatlas). Het onderzoek naar de vaststelling van het bouwkundig erfgoed voor Limburg is lopende. Bouwkundig erfgoed dat nog niet eerder werd vastgesteld is opgenomen in de vaststellingsronde. Daarnaast zijn de gebieden 's Graven-, Sint-Martens- en Sint-Pietersvoeren' en 'Vallei van de Gulp bij Teuven' vastgestelde landschapsatlasrelicten, waar de erfgoedelementen deel van uit maken.

Alle opgesomde elementen hebben erfgoedwaarde. Uit de beschrijvingen in het dossier en in de erfgoedinventaris blijkt waardoor de erfgoedwaarden worden gekenmerkt. Een onderscheid maken tussen meer en minder waardevol is niet mogelijk noch wenselijk. Dit verhindert een geïntegreerde aanpak binnen een holistische visie.

Er zijn binnen dit gebied geen beschermde archeologische sites. Het onroerenderfgoeddecreet maakt in de definitie een onderscheid tussen een archeologische site en een beschermde archeologische site.

3. "De beheersvisies voor de cultuurhistorische landschappen zijn opgenomen in artikel 3, §1 van de ministeriële besluiten. De commissie stelt vast dat beide beschermingen tot doel hebben de aanwezige erfgoedwaarden, -kenmerken en -elementen te vrijwaren en te versterken. Het is positief dat de algemene beheersdoelstelling gericht is op de ensemblewaarde en de unieke samenhang van het gehele landschap. De commissie beaamt tevens het belang van duurzaam en geïntegreerd beheer met respect voor de draagkracht van het gebied.

De commissie ondersteunt ook volop beheersdoelstelling 2° inzake de opmaak van een beheersplan. De commissie wijst in het bijzonder op de meerwaarde van een geïntegreerd beheersplan met aandacht voor erfgoed, natuur, landbouw én toerisme. In de betrokken gebieden zijn immers diverse ruimtelijke gebruikers (natuur, landbouw, toerisme,...) actief. Bovendien is er een sterke verwevenheid tussen erfgoedwaarden en natuur- en ecologische waarden. Om tot een geslaagd beheer van beide landschappen te komen is het volgens de commissie noodzakelijk om de diverse doelstellingen en beschermingsstatuten die in de

betrokken gebieden gelden maximaal op elkaar af te stemmen. De commissie vraagt daarbij bijzondere aandacht voor vroegtijdig overleg tussen de diverse actoren en overheden.

Daarnaast benadrukt de commissie het belang van een toekomstgerichte beheersvisie die voldoende ruimte laat voor de verdere ontwikkeling(s) van het landschap met aandacht voor de verschillende maatschappelijke actoren zoals landbouw, natuur, erfgoed en toerisme. De commissie meent dat vanuit dat perspectief voorzichtig moet worden omgesprongen met het formuleren van beheersdoelstellingen die gericht zijn op herstel van specifieke erfgoedkenmerken en -elementen. Een belangrijk deel van de kenmerken van de cultuurhistorische landschappen vinden namelijk hun oorsprong in natuurlijke en/of economische processen. Dit evolutieve karakter van het landschap moet waar mogelijk gevrijwaard worden.

De commissie vraagt specifiek te omschrijven wat precies wordt bedoeld met de doelstelling inzake het behoud van de rust en stilte in het gebied.

Diverse doelstellingen - onder andere inzake het wijzigen van kleine landschapselementen of graslanden of inzake erosiegevoeligheid - hebben duidelijke raakpunten met wetgeving of reglementering inzake landbouw, natuur en milieu. Het is voor de commissie onvoldoende transparant in hoeverre de betrokken doelstellingen afgestemd zijn met deze wetgevingen. Het is wenselijk dit verder te duiden.

Een aantal doelstellingen worden volgens de commissie eerder vaag omschreven. Bijvoorbeeld: 'zo lang mogelijk behouden', 'percelen die daar de potentie voor hebben', 'aangepast beheer', 'aangepast bodemgebruik', 'op de meeste plekken niet wenselijk', ... De commissie merkt op dat deze doelstellingen ruimte laten voor interpretatie. Dit kan leiden tot verwarring en onzekerheid. Dit is niet wenselijk. De commissie vraagt deze doelstellingen duidelijker te formuleren.

De beheersdoelstelling 'afstemmen van het beheer met gebieden in Nederland' wordt noch in het inhoudelijk dossier, noch in het ministerieel besluit verder geduid. Het is aldus zeer onduidelijk wat precies bedoeld wordt. De commissie meent dat deze bepaling overbodig is, aangezien steeds rekening moet worden gehouden met de omliggende gebieden.

De beheersvisies gaan in op de zichten en vermelden daarnaast ook vista's en zichtassen. Het is onduidelijk of al deze termen refereren naar de lijsten van zichten zoals opgenomen in artikel 2."

Antwoord:

Een bescherming als cultuurhistorisch landschap is geen bevrozing van het gebied: Nieuwe ontwikkelingen (vb. uitbreiding actief landbouwbedrijf) kunnen nog steeds mits er geen negatieve impact is op de erfgoedwaarden en -kenmerken. Dit moet steeds afgewogen worden.

De beheersdoelstellingen worden in algemene termen en voldoende duidelijk omschreven. Dit kan worden verfijnd in een (geïntegreerd) beheersplan. Een beschermingsdossier is geen beheersplan. In punt 1 haalt de VCOE aan: 'Wat dat betreft benadrukt de commissie dat de concrete invulling van de beheersdoelstellingen en maatregelen (zoals exacte locaties voor o.a. bosuitbreiding, soortenkeuze, beheervorm, bestendigen van graslanden en landbouwactiviteiten,...) voor beide landschappen dient te gebeuren in samenspraak tussen erfgoed, natuur en landbouw. Met het oog op een dergelijke aftoetsing is het niet wenselijk om nu reeds een set van erfgoeddoelstellingen tot op perceelniveau cartografisch vast te leggen.' Een geïntegreerd beheersplan dat vanuit alle sectoren gedragen wordt is hierbij een wenselijk instrument.

Bepaalde activiteiten kunnen de rust en stilte in een gebied verstoren. De rust en stilte zijn belangrijk voor de landschapsbeleving. Dit wordt gerealiseerd onder meer door aangepaste zachte recreatie toe te laten en grote, luidruchtige evenementen te weren.

In andere wetgevingen zijn zaken geregeld rond (het wijzigen van) kleine landschapselementen, graslanden of erosiegevoeligheid. Deze wetgevingen blijven

onverminderd van kracht. De bescherming als cultuurhistorisch landschap is hiermee complementair of verfijnt of breidt bepaalde zaken uit.

De landschappen lopen over de gewestgrens door in Wallonië en Nederland. Het is inderdaad steeds wenselijk dat er bij het beheer rekening wordt gehouden met omliggende gebieden maar hier speelt het meer, omdat de grens van de afbakening deels samenvalt met de staats- of gewestgrens. Voor het dossier van de Gulpvallei wordt in het MB aangevuld in art. 3 7° afstemmen van het beheer met gebieden in Nederland 'en Wallonië';

De zichten zoals vermeld in de beheersdoelstellingen worden inderdaad verduidelijkt in de lijst met zichten bij art. 2 § 2 erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.

4. "Artikel 3, §2 formuleert *"in uitvoering van de beheersdoelstellingen"* een aantal verplichtingen. De commissie gaf reeds in eerdere adviezen aan van mening te zijn dat (beheers)doelstellingen per definitie uiting geven aan een 'streven' en aldus moeten omschrijven welk globaal toekomstbeeld men met een bescherming beoogt te bereiken. Een doelstelling kan volgens de commissie nooit verplicht worden gemaakt. Bovendien is de meerwaarde van de verplichtingen voor de commissie onvoldoende duidelijk. De commissie stelt immers vast dat de verplichtingen gericht zijn op het oordeelkundig onderhouden en in stand houden van diverse erfgoedelementen. De commissie meent dat dit reeds voldoende gegarandeerd kan worden door middel van de instandhoudingsvoorschriften en de toelatingsplichten zoals geformuleerd in de artikels 4 en 5 van de ministeriële besluiten. De commissie vraagt artikel 3, §2 te schrappen."

Antwoord:

In de beheersdoelstellingen staan veel zaken die een 'streven' zijn en dus een ideaal te realiseren visie. Er zijn echter ook een aantal direct werkende normen die voortvloeien uit de beheersdoelstellingen en in art. 3 §2 worden opgesomd. Deze zijn samen te lezen met de instandhoudingsvoorschriften van art. 4. Sommige zaken worden geconcretiseerd onder de toelatingsplichten in art. 5.

5. "Artikel 4 van de ministeriële besluiten formuleert de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van de te beschermen landschappen. De commissie kan deze voorschriften ondersteunen."

Antwoord: Hiervan wordt akte nomen.

6. "Artikel 5 somt de toelatingsplichtige handelingen op. De commissie stelt vast dat diverse toelatingsplichten een verstrenging inhouden ten opzichte van de specifieke toelatingsplichten voor beschermde cultuurhistorische landschappen zoals geformuleerd in artikel 6.2.6 van het Onroerenderfgoedbesluit. Zo worden bij de toelatingsplichten inzake het plaatsen van constructies (1°) en het aanleggen, wijzigen of uitbreiden van verhardingen (9°) de voorziene oppervlaktebeperkingen weggelaten. Bij de toelatingsplichten inzake het slopen, verbouwen of heropbouwen van constructies (1°) en inzake het vellen of beschadigen van bomen en struiken (7°) wordt de bepaling dat het moet gaan om erfgoedelementen die opgenomen zijn in het beschermingsbesluit of eventueel in een goedgekeurd beheersplan weggelaten. Wat betreft het scheuren van grasland (13°) wordt bijkomend het frezen en doorzaaien van grasland toelatingsplichtig gemaakt. Deze verstrengingen worden nergens geduid. De commissie vraagt de desbetreffende toelatingsplichten af te stemmen op artikel 6.2.6 van het besluit.

Tot slot merkt de commissie op dat voor het bouwkundig erfgoed een toelatingsplicht wordt voorzien voor het uitvoeren van een aantal werken aan het dak en de buitenmuren van constructies. Hiervoor wordt geput uit artikel 6.2.4 van het Onroerenderfgoedbesluit inzake de specifieke toelatingsplichten voor beschermde monumenten. De toelatingsplicht geldt

voor het bouwkundig erfgoed *"waarvan in artikel 2 wordt aangegeven dat dit erfgoedwaarde heeft"*. De commissie merkt evenwel op dat in artikel 2 geen onderscheid wordt gemaakt tussen erfgoedelementen die meer of minder waardevol zijn. Aldus worden alle bouwkundige elementen in het landschap door deze toelatingsplicht gevat. De commissie wijst erop dat het betrokken bouwkundig erfgoed evenwel niet als individuele monumenten, maar wel als onderdelen binnen een uitgestrekt landschap, worden beschermd. De commissie vraagt de toelatingsplicht enkel op het meest waardevolle bouwkundig erfgoed toe te passen."

Antwoord:

Deze toelatingsplichten gelden voor oude beschermingsdossiers voor zover er geen specifieke voorschriften in het beschermingsbesluit werden opgenomen. Het plaatsen van een constructie in een zicht, op het plateau of in de vallei of op de helling of het aanleggen van een verharding kan in sommige gevallen een negatieve impact hebben op de erfgoedwaarde, -kenmerken of -elementen van het gebied. Artikel 5 1° kan wordt aangevuld met 'met uitzondering van niet-permanente en verplaatsbare constructies binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw voor zover er geen wijzigingen aan bronzones of de grondwatertafel worden veroorzaakt'. Artikel 5 9° wordt aangevuld met 'met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m² binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw voor zover er geen wijzigingen aan bronzones of de grondwatertafel worden veroorzaakt'. Deze werken hebben vaak geen negatieve impact op het landschap. Alle andere constructies en aanleg van andere verhardingen zijn toelatingsplichtig. Wanneer er geen negatieve impact is, kan zal dit worden toegelaten. Dit is echter niet verder in regels of zones te verfijnen.

Het beschermingsbesluit somt heel wat houtige beplantingen op, vaak gegroepeerd. De houtige beplantingen zijn een belangrijk landschapselement en -kenmerk. Een vrijstelling voor het aanvragen van toelatingen kan best in een (geïntegreerd) beheersplan worden geregeld. Regulier onderhoud en het verwijderen van dode bomen en niet meer productieve fruitbomen is mogelijk zonder het aanvragen van een toelating.

Er wordt in art. 5 13° verfijnd wat onder scheuren wordt verstaan. Ook frezen en doorzaaien kan graslanden grondig wijzigen en kan beschouwd worden als een vorm van scheuren. Een beheersplan kan hierin verfijnen.

Alle items bouwkundig erfgoed die in artikel 2 worden opgesomd zijn karakteristiek voor het landschap en zijn erfgoedelementen die de erfgoedwaarde van het landschap mee onderbouwen. Er wordt hierbij niet met categorieën gewerkt. De gebouwen zijn erfgoedelementen binnen het landschap en worden niet individueel als monument beschermd. De beheersdoelstellingen en toelatingsplichten gaan over het exterieur van de gebouwen.

7. "Tot slot formuleert de commissie volgende bemerkingen bij de inhoudelijke dossiers:

- Bij de bespreking van de fysieke toestand van het onroerend goed wordt geen inschatting gemaakt van de bewaringstoestand van het archeologisch erfgoed. De commissie vraagt dit verder aan te vullen.
- Bij de bespreking van de juridische toestand wordt verwezen naar diverse projecten die relevant zijn voor de betrokken gebieden. Daarbij worden evenwel geen conclusies van deze projecten opgenomen. De commissie meent nochtans dat deze informatie - voor zover beschikbaar - best (beknopt) verwerkt wordt in de beschermingsdossiers. De commissie vraagt daarbij te duiden wat de relevantie is van deze projecten voor de voorliggende beschermingen."

Antwoord:

De fysieke bewaringstoestand van het archeologisch erfgoed wordt niet onderzocht binnen de scope van een bescherming als cultuurhistorisch landschap. Het wordt geen archeologische zone vastgesteld of archeologische site beschermd.

Het beschermingsdossier vermeldt verschillende relevante projecten en omschrijft deze kort. Binnen een beschermingsdossier worden geen conclusies rond deze projecten genomen. De relevantie van deze projecten blijkt uit de korte omschrijving. De projecten versterken de landschapszorg binnen deze gebied, of kunnen ze versterken indien ze op een goede manier worden aangepakt en uitgevoerd.

8. "Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige beschermingen als cultuurhistorische landschappen van 'Gulpvallei' in Voeren. De commissie vraagt:

- Te verduidelijken welke rechtsgevolgen gekoppeld worden aan de diverse bijlagen bij het ministerieel besluit (paragraaf 2).
- Een onderscheid aan te brengen tussen de meer en minder waardevolle erfgoedelementen (paragraaf 3);
- De beheersvisie maximaal af te stemmen op de diverse andere doelstellingen en beschermingsstatuten die in de betrokken gebieden gelden én de beheersvisie maximaal toekomstgericht te formuleren met voldoende aandacht voor de verdere ontwikkeling (smogelijkheden) van de landschappen (paragraaf 4);
- Diverse onduidelijkheden met betrekking tot de beheersdoelstellingen voor de landschappen te verduidelijken (paragraaf 4);
- Artikel 3, §2 te schrappen uit de ministeriële besluiten (paragraaf 5); ministeriele
- De toelatingsplichten af te stemmen op artikel 6.2.6 van het OE-besluit en de toelatingsplichtige werken aan het dak en de buitenmuren van constructies enkel toe te passen op het meest waardevolle bouwkundig erfgoed (paragraaf 7);
- Een aantal zaken in de inhoudelijke dossiers verder te verduidelijken (paragraaf 8)."

Antwoord:

De vragen van de commissie werden hierboven behandeld.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- De woorden 'Voeren onder de capakey' worden geschrapt in het MB en vervangen door 'met capakey' zodat duidelijk is dat er met de capakey-structuur gewerkt wordt.
- Ministerieel besluit art. 1 aanvullen met:
De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd 'samen met een plan met de fotolocaties'.
- Ministerieel besluit art. 2 aanvullen met:
'Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat erfgoedelementen. Een plan met de erfgoedelementen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.
Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat historisch permanent grasland. Een plan met de historisch permanente graslanden wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.
Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat verschillende zichten als erfgoedelement. Een plan met de zichten wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.'
- Ministerieel besluit art. 3 aanvullen met:
'Er zijn voor het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap beheersdoelstellingen opgesteld. Voor de gebieden die binnen de zoekzones voor instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 vallen is een plan met de beheersdoelstellingen als bijlage bij dit besluit gevoegd.'
- Het MB Gulpvallei aangevuld in art. 3 7° afstemmen van het beheer met gebieden in Nederland 'en Wallonië';
- Ministerieel besluit art. 5 aanvullen met:
1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie, 'met uitzondering van niet-permanente en verplaatsbare constructies binnen een straal van 30 meter rond een

vergund of vergund geacht gebouw voor zover er geen wijzigingen aan bronzones of de grondwatertafel worden veroorzaakt';
9° het aanleggen of wijzigen van verharding 'met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m² binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw voor zover er geen wijzigingen aan bronzones of de grondwatertafel worden veroorzaakt'.

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- Inhoudelijk dossier pagina 20: 1.2.2.11. Archeologie: Deze zin wordt toegevoegd: 'In de bossen kunnen zich nog resten van WOII-loopgraven bevinden.'
- Inhoudelijk dossier pagina 6: De zin "*op de oostelijke sedimentatiegrens van de pleistocene Maas in Altenbroek en Schophemerheide komt leem vermengd met kwartsgrind voor*" wordt geschrapt.
- Inhoudelijk dossier pagina 11: De zin "*de zijvallei van de Teuvenbeek wordt gekenmerkt door een stelsel van drie bronnen waarvan er twee tot drie poelen worden opgestuwd*" wordt herschreven tot: 'De zijvallei van de Teuvenbeek wordt gekenmerkt door een stelsel van drie bronnen. Twee bronnen worden opgestuwd via drie poelen.'
- Fotoregistratie bijlage 5 bij het MB: foto 51: 'Bounder' wordt geschrapt in het onderschrift. Verschillende foto-onderschriften: 'Teuverbeek' wordt 'Teuvenbeek'.
- Inhoudelijk dossier pagina 29: In de wetenschappelijke waarde wordt de verwijzing naar Schophem geschrapt in de zin over de heiderelicten.
- Inhoudelijk dossier pagina 33: Het deel van zin met verwijzing naar kasteel Altenbroek en Commanderie Sint-Pieters-Voeren wordt geschrapt. De zin wordt 'Kastelen en hun bijhorende parken zijn belangrijke te vrijwaren erfgoedbakens binnen het landschap van Voeren.'
- Inhoudelijk dossier pagina 34: Het deel van zin '(onder meer Alserbos, Veursbos en Vrouwenbos-Stroevenbos)' wordt geschrapt. De zin wordt 'De vaak op kalkgrond gelegen continentale bossen en de bossen op de cuesta's moeten behouden blijven als structuurbepalende natuur- en landschapselementen.'
- Pagina 12 van het MB: m) zichten: 'het' wordt geschrapt. De zin wordt 'gerichte vista's vanuit kasteeldomeinen op het omliggende cultuurhistorische landschappen open houden'.
- Pagina 12 van het MB: 9° c): De zin wordt aangepast tot 'Aansluiten bij sommige bestaande boscomplexen kan lokaal aan bosuitbreiding worden gedaan'.
- Pagina 13 van het MB: art. 3 §2, 1° wordt aangepast tot: 'het is verplicht om constructies en structuren in het landschap, zoals bruggen, duikers, stuwen, kenmerkende structuren van het afwateringsnet, grachten, waterlopen, taluds, oude wegen, hekkens, veldkapellen, hoevegebouwen (zoals opgesomd in art. 2, §2), stallingen en andere constructies waarvan het belang voor het landschap is aangetoond te onderhouden en in stand te houden'.
- De woorden 'Voeren onder de capakey' worden geschrapt in het MB en vervangen door 'met capakey' zodat duidelijk is dat er met de capakey-structuur gewerkt wordt.
- Ministerieel besluit art. 1 aanvullen met:
De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd 'samen met een plan met de fotolocaties'.
- Ministerieel besluit art. 2 aanvullen met:
'Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat erfgoedelementen. Een plan met de erfgoedelementen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.
Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat historisch permanent grasland. Een plan met de historisch permanente graslanden wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.'

Het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap bevat verschillende zichten als erfgoedelement. Een plan met de zichten wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.'

- Ministerieel besluit art. 3 aanvullen met:

'Er zijn voor het voorlopig beschermd cultuurhistorisch landschap beheersdoelstellingen opgesteld. Voor de gebieden die binnen de zoekzones voor instandhoudingsdoelstellingen Natura 2000 vallen is een plan met de beheersdoelstellingen als bijlage bij dit besluit gevoegd.'

- Pagina 12 van het MB: art. 3 9° wordt aangevuld: afstemmen van het beheer met gebieden in Nederland 'en Wallonië'.

- Ministerieel besluit art. 5 aanvullen met:

1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie, 'met uitzondering van niet-permanente en verplaatsbare constructies binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw voor zover er geen wijzigingen aan bronzones of de grondwatertafel worden veroorzaakt';

9° het aanleggen of wijzigen van verharding 'met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m² binnen een straal van 30 meter rond een vergund of vergund geacht gebouw voor zover er geen wijzigingen aan bronzones of de grondwatertafel worden veroorzaakt'.